

♦♦♦ MIROSLAV HUŤKA

Vitus Pannonius, egy kevésbé ismert magyarországi középkori szent

A középkori Magyarország történetén is sok, mély nyomot hagyó személyiség volt. A későbbiekben megemlékeztek róluk, ezért nemzedékről nemzedékre élők maradtak. Néhányan krónikák híradásainak témái, képzőművészeti alkotások mintái lettek, másokról szavakban szóltak, amihez nem is kellett mindig „koronás főnek” lenniük. Az egyház és a vallási élet fejlődésében érdemeket szerzők legjelentősebbjeit a szent névvel illették.

Sok középkori magyarországi szent az Árpád-házból származott. Az ő szenttéavatásuknak a kultúrán és a valláson kívül főként politikai jelentősége volt a szó legtágabb értelmében. Az Árpád-házból ismerünk szent királyokat: Istvánt és Lászlót; hercegeket és hercegnőket: Szent Imrét, (Thüringiai) Szent Erzsébetet, Szent Kingát (Kunigunda, Kunhúta), Szent Margitot. Az Anjou-házból származott Szent Hedvig lengyel királyné, Nagy Lajos leánya. Pannóniából származott Tours-i Szent Márton, Magyar Mózes stb.¹ Sok szent csak részben működött Magyarországon vagy a Kárpát-medencében: Szent Amandus, Szent Cirill és Metód, Szent Wolfgang, Szent Adalbert, Szent Günter (Vintř), Gellért csanádi püspök, Querfurti Brúnó, a remete Szent Szórád és Benedek (Szórádhoz hasonlóan talán ő is dél-Lengyelországból?), Kapisztrán Szent János és hosszan sorolhatók mások is. Néhányan azonban valószínűleg Magyarhonban születtek, éltek és itt is haltak meg, ám feledésbe merültek, és ma szinte semmi nem tudható életükről. Az egyik ilyen személyiség Pannóniai Vitus is, latin forrásokban *Vitus Pannonius* vagy *Vitus de Hungaria*, akinek

¹ Sok más hasonló személyiség problémájától eltekintünk. Például a későantik, ún. pannon vértanúkról van szó: syrmiumi Ireneus, szingidunumi Fortunatus és Donatus, Szent Demetrius (Thesszalonikiból Görögország és a szlávok védőszentje), a syrmiumi Montanus pap és felesége, Maxilla, a scisciai Quirinus, a poetoviói Victorinus, Ursicius, a kopjások tribunusa, Basilla szűz, a syrmiumi hét szűz, Synerotas, syrmiumi kertész stb.

emléknapját a magyarhoni katolikus egyházban Szentiványi Márton szerint május 3-án tartották.²

Sok kérdés merül fel. Valóságos személy volt Vítus Pannonius? Vagy létezése forrásokból bizonyítható? Ha jelentős személyiség volt, egyáltalán hogy fordulhat elő, hogy csaknem teljesen elfelejtették. Hiszen régióinkból mégsem származik olyan sok figyelemre méltó személyiség, és végképp nem szentek.

Vítus Pannonius életét ugyanúgy homály fedi vagy a kevés forrás miatt viszonylag ismeretlen, mint más sok évszázada élt személyiségeket. Mindössze néhány, csak nehezen azonosítható történeti híradás maradt fenn róla. Az egyik ilyen az *Ungaricae sanctitatis indiciab*an vagy a bollandista *Acta sanctorum Ungariae I.*-ben azt mondja róla, hogy az Ágoston-rendi remeték tagja volt.³

Az ágostonrendiek viszonylag kevésbé ismert és elterjedt középkori szerzet. Magyarhon területén a középkorban mintegy negyven rendházuk volt, de ez bizonyára igen jóindulatú szám, mivel sok röviddel alapítása után megszűnt, néhányról (Kissáros) pedig nincs hiteles hír.⁴

Maga a Szent Ágoston Remete Rend – 1962-től Szent Ágoston rend⁵ – a XIII. században keletkezett több remete-közösség új kongregációba egyesítésével Észak-Itália térségében. A remetéskedés állandó jelenség a kereszténységben már az első századoktól. Kitűnő példa erre számos szent életrajza, például Thébai Szent Pál vagy Remete Szent Antal. A keresztény élet remete-modellje Egyiptomból és Szíriából elterjedt egész Európában.

² SZENTIVÁNYI, Martinus, *Dissertatio paralipomenica rerum memorabilium Hungariae* (Joannes Andreas Hörmann, Tyrnaviae 1699) 154.

³ „*Ordinis Eremitarum S. Augustini*”, szerző nélkül, *Ungaricae Sanctitatis indicia, sive quinquaginta quinque sanctorum, beatorum* (Leopoldum Berger, Tyrnaviae 1737) melléklet V. Hasonlóan szól erről az *Acta sanctorum* c. bollandista mű, de részletesebb információk nélkül: BOLLANDI, Joannis, *Acta Sanctorum Ungariae I* (Academicis Societatis Jesu, Tyrnaviae 1743) 257.

⁴ ROMHÁNYI Beatrix, *Ágostonrendi remeték a középkori Magyarországon*, in *Aetas* 20 (2005) 4/91. Korábbi munkájában számukat 41-re pontosítja; ROMHÁNYI Beatrix, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon* (Pytheas, Budapest 2000) 156. Sok lokalitás azonban kétséges. A mai Szlovákia területén a múltban valószínűleg csak négy kolostoruk volt, Nagysárosban, Bártfán, Hrabkón és Szepesváralján (működésük Kissárosban és Kassán kérdéses). Ma a rend ismét működni kezdett, kolostoruk Kassán található. Egyébként ebben a városban hatszáz éve sikertelen kísérlet történt az ötödik kolostor alapítására. Kezdeményezője Augustinus Romanus generális prior volt, aki 1422-ben megbízta a krakkói Izaiást, akit Lechiusnak (Lengyel) neveztek, gondoskodjék a Szent János Evangélista priorátus megalapításáról Kassán. Ez a kísérlet azonban nem volt sikeres, és az ágostonrendieknek egészen 1995-ig kellett várniuk. A kassai kolostoralapítási kísérlethez részletesebben: GRZEGORZ, O., *Szkic historyczno-biograficzny Zakonu augustjańskiego w Polsce* (Nakładem OO. Augustjanów w Krakowie, Kraków 1930) 75-76.

⁵ *Ordo Sancti Augustini* rövidítve O.S.A.; BUBEN, M. Milan, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích III/2. Žebravé řády* (Libri, Praha 2007) 24.

Főként Nyugaton a modell átalakult és a pusztaságokat erdők pótolták, aminek jellegzetes példája a már említett Szent Günter vagy a Trencsén melletti Szalkán működő Szent Szórád és Benedek.⁶

Az európai remeteség új fejlődése összefügg egy egyházi reformmal, ami nagyjából 910-ben a burgundiai Cluny kolostorának megalapításával kezdődött. Európa-szerte új lelkesedés támadt a vallási kérdések iránt, ami a szimbolikus 1000. év közeledésével is összefüggött. A remeteség új virágkorát élte csaknem mindenütt, de főleg Toscanában és Lombardiában.⁷ Terjedtek azonban különböző eretnek tanítások is, éppen a remeték közvetítésével.⁸ Róma ezt minden lehetséges és elfogadható módon igyekezett akadályozni. A pápai kúria legfőbb törekvése azonban a viszonylag önálló remete „sejtek” integrálása volt a hagyományos rendi struktúrába az egyik ismert rendi előírások (regulák) alapján.

Az észak-itáliai remeték kis közösségekben éltek kisebb templomok környékén. Rendszerint nem volt előljárójuk, és többé-kevésbé önkéntesen engedelmeskedtek bizonyos életmódnak. A fegyelem nem volt erős. Néhány társaságnak volt jelentős alapítója, másoknak azonban nem. Voltak területek, ahol a remeték egész kolóniákat alkottak. Így például a Monte Luca hegységben Spoleto mellett vagy a Monte Pisano-n, Pisa közelében.⁹ Ilyen kongregáció tucatjával volt. A kölcsönös kapcsolatok azonban igen gyengék voltak, vagy nem léteztek. A pápai kúria nyomására kezdtek folyamatosan integrálódni, leginkább Szent Ágoston Regulája alapján.¹⁰ Ezt a folyamatot támogatta a IV. Lateráni Zsinat is.

⁶ A remeteséghez vö. SLIVKA, Michal, *K problematike eremitizmu na Slovensku*, in ŠIMONČIČ, Jozef (összeáll.), *Dejiny a kultúra rehoľných komunit na Slovensku* (Trnavská univerzita, Trnava 1994) 49-70, vagy gyűjteményesen 2005-ben kiadott régebbi munka: KÚTNIK ŠMÁLOV, Jozef, *Kresťanský stredovek Slovenska* (Lúč, Bratislava 2005) 327.

⁷ ELM, Kaspar, *Italienische Eremitengemeinschaften des 12. und 13. Jahrhunderts: Studien zur Vorgeschichte des Augustiner-Eremitenordens*, in ELM, Kaspar (ed.), *Vitasfratrum: Beiträge zur Geschichte der Eremiten- und Mendikantenorden des zwölften und dreizehnten Jahrhunderts. Saxonica Franciscana 5* (Dietrich-Coelde-Verlag, Annweiler 1994) 3-54.

⁸ ELM, Kaspar, *Eremiten und Eremitenorden des 13. Jahrhunderts*, in ELM, Kaspar (ed.), *Beiträge zur Geschichte des Paulinerordens* (Duncker & Humboldt, Berlin 2000) 12-13. A témához általában elegendő irodalom áll rendelkezésre, például: LAMBERT, Malcolm, *Středověká hereze* (Argo, Praha 2000) 598; vagy a katharokról: ZBÍRAL, David, *Největší hereze* (Argo, Praha 2007) 169 stb.

⁹ A Pisa körüli remeteség problémájával kapcsolatban vö. PANARELLI, Francesco, *Tradizione eremitica in area pisana: la „vallis heremitae” sul Monte pisano*, in *Reti Medievali Rivista* 5 (2004) 2/1-8.

¹⁰ Szent Ágoston regulájával kapcsolatban vö. BAVEL, Tarsicius van, *Regula Augustina z Hippo: úvod – preklad – komentár* (Združenie Jas, Zvolen 1995) 116. A kevés kivétel egyike a Szent Vilmos Rend volt, amely Szent Benedek ciszterci rendezésű reguláját használta; HUŤKA, Miroslav, *Rád svätého Viliama a kláštor vo Veľkom Šariši: príspevok k počiatkom Rádu pustovníkov svätého Augustina v stredovekom Uhorsku*, in RÁBIK, Vladimír a kol., *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku* (Katedra histórie a Inštitút pre výskum prameňov k slovenským dejinám Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, Kraków 2010) 237.

Az első egyesítés 1244-ben történt Toscana remetéi között, akik Luca, Pisa és Siena környékén éltek.¹¹ Már ez év előtt jogot kaptak Szent Ágoston regulájának használatára, ezért az oklevelekben használni kezdték az Ágoston-rendi Remeték címet, amivel létrejött a későbbi kongregáció csírája. Az egységesülés folyamatának ellenőrzésére Richard Annibaldy de Molaria bíboros, a Sanctus Angelus diakónusa kapott megbízást.¹²

Az integrációs folyamat rövidesen ismét fellendült. Annibaldy bíboros kihasználta IV. Ince pápa halálát, és elhatározta az egyesítés kiterjesztését új rendi közösségekkel is.¹³ IV. Sándor pápa elrendelte a remete-közösségek képviselőinek Rómába küldését.¹⁴ Név szerint említették a Szent Vilmos Rend tagjait (vilhelmiták), a Johannes Bonus-testvéreket (janboniták), Monte Favale remetéit, a Fano egyházmegyei Brettino remetéit, akiket az anconai örgrófságból is ismertek, végül az eredeti ágostonrendieket (toscanai remeték). Az eredmény az ún. Nagy Únió volt, amit a Santa Maria de Popolo templomban tartott káptalalon alakítottak meg 1256 március-áprilisának fordulóján. A pápa ezt követően kiadta a *Licet Ecclesiae Catholicae* bullát, amellyel megerősítette az egyesülést, amivel új egyházi szerzet – az Ágostonrendi Remeték – jött létre.¹⁵

Érdekes lenne egy rövid áttekintés a remete-közösségek motivációjáról az egyetlen központosított komunitás közös életéhez. Az 1256 előtti bullák arról szólnak, hogy maguk a remeték kívánják Szent Ágoston reguláját.¹⁶ Ebben azonban jogosan lehet kételkedni. A remete-közösségek többé-kevésbé önállóan éltek, és nem volt könnyű nekik az engedelmesség a központi vezetésnek. Továbbá magából a *Licet Ecclesiae Catholicae* bullából látható a rend jellegének változása. Át kellett alakulnia a magát mindenekelőtt kontemplációnak szentelő remete társaságból (*Ordo Eremiticus*) pasztorációs töltetű kolduzó renddé. Ezzel a működés súlypontjának a magányból, az elszakadástól, a társadalom pereméről át kellett tevődnie a zajos középkori városokba.¹⁷ Ezért

¹¹ GUTIÉRREZ, David, *Geschichte des Augustinerordens. 1/1. Die Augustiner im Mittelalter 1256–1356* (Augustinus Verlag, Würzburg 1985) 32-34.

¹² BARDÓN, Lopez (Fr. Tirso), „*Nicolai Crusenii Ord. S. Augustini. Pars tertia Monastici Augustiniani, Complectens epitomen historicam FF. Augustinensium a magna Ordinis unione usque ad an. 1620, cum additamentis Revmi. P. M. Fr. Josephi Lanteri, ejusdem Ordinis. Tomus 1°*” (ed. Vallisoleti, 1890) 291.

¹³ ROTH, Francis O.E.S.A., *Il cardinale Riccardo Annibaldi*, 31, hozzáférhető az interneten: www.ghirardacci.it/annibaldi.doc (2011. 12. 25.).

¹⁴ RANO, Albino, *The Order of Saint Augustine* (Roma 1975) 5-6.

¹⁵ LUIJK, Benignus van O.S.A., *Bullarium Ordinis Eremitarum S. Augustini: Periodus formationis 1187–1256* (Augustinus Verlag, Wuerzburg 1964) num. 163.

¹⁶ RANO 3.

¹⁷ ANDREWS, Frances, *The Other Friars: Carmelite, Augustinian, Sack and Pied Friars in the Middle Ages* (Boydell Press, Woodbridge 1988) 107-111.

nem mindannyian követték engedelmesen ezt a parancsot. A Szent Vilmos Rend egykori tagjai már rövidebbel a Nagy Únió után részleges felmentést kértek a pápától. Arra hivatkoztak, hogy eredetileg Szent Benedek regulája szerint éltek.¹⁸ E mögött azonban bizonyára az volt, hogy nem akarták elhagyni eredeti életüket a magányban és a zajos városközpontokra cserélni azt. És pontosan ez is történt! Ráadásul magának a *Licet Ecclesiae Catholicae* bullának nyilván semmi visszhangja nem volt a vilhelmitáknál, főként Nyugat-Európában, Franciaországban és Hollandiában és Észak-Itália régi remeteségeiben. Az itteni szerzetesek továbbra is a maguk eredeti konstitúciója szerint éltek, nem tartották tiszteletben a pápa rendeletét az egyesítésről.¹⁹

Egy további vita, ami gyorsította a szerzetesrendek közötti viszony végleges rendezését, 1263-ban robbant ki Németországban. Schöntahl és Oberried, két volt vilhelmita kolostor ismeretlen okból konfliktusba keveredett Guido da Staggia (Guido de Salanus)²⁰ német provinciálissal. A vitát kezdetben Leo Thundorfer regensburgi megyéspüspök rendezte, de a végén egészen a római kúria elé került.²¹

Ez a helyzet hosszútávon nyilván nem volt elfogadható, mégpedig Guido da Staggia, az ágostonrendiek generális priorjának érzéketlen hozzáállása miatt, aki, mint említettük, eredetileg a németországi provinciális prior funkcióját töltötte be. A tárgyalások újabb fordulója 1266-ban Viterboban fejeződött be. Ezen az említett Guido da Staggia, illetve a vilhelmiták részéről Vilhelm generális prior és Ján Linsen, a rend generális prokurátora csapott össze.²² Az egész pert három bíboros vigyázta: Jakub Savelli, Richard Annibaldi és a magyarországi Bánca István²³ esztergomi érsek, a vilhelmiták magyar védelmezője. Kaspar Elm elmélete szerint ez a bíboros kinevezése előtt valószínűleg a Szent Vilmos Rend tagja volt.²⁴ Ez azonban kevésbé valószínű, mivel Magyarország primásaként nem engedhette meg magának a magányban, elszakított életmódot.

¹⁸ ELM, Kaspar, *Beiträge zur Geschichte des Wilhelmitenordens* (Böhlau Verlag, Köln-Graz 1962) 109-120.

¹⁹ Uo., 115-116.

²⁰ Guido eredetileg német provinciális volt, majd generális prior lett. Ehhez lásd: ZAZZERI, T. viszonylag hosszú tanulmányát: *Guido da Staggia, O.S.A. (+1289) Secondo priore generale dell'ordine Agostiniano e Patriarca di Grado*, hozzáférhető az interneten olasz fordításban: <http://www.ghirardacci.it/zazzeri.htm> (2011. 12. 25.). Hozzá kívánjuk tenni, hogy a Guido, franciául Guy, Vitusnak fordítható. Ebben a korban nyilván nagyon népszerű név volt.

²¹ ELM 1962, 117.

²² GUTIÉRREZ 1/1, 29-31.

²³ A magyarországi hagyomány azonban Bancas István néven ismeri: BEKE, Margit (szerk.), *Esztergomi érsekek 1001 – 2003* (Szent István Társulat, Budapest 2003) 111.

²⁴ ELM 1962, 89.

A tárgyalás kompromisszumos eredményeit az *Ea quae iudicio*²⁵ bullában foglalták össze. Véglegesen elismerték a vilhelmiták függetlenségét mint önálló és autonóm rendet, a németországi és magyarhoni kolostorok azonban az ágostonrendiek kezében maradtak.²⁶ A magyarhoni hagyomány az alábbiakat tartja vilhelmita kolostornak: Körmend, Zalakomár, Sátoraljaújhely, Nagysáros és valószínűleg Esztergom is.²⁷ Ezek a rendházak az ágostonrendiek rendi struktúrájának része lettek, de az eredeti, a vilhelmitákra utaló hagyomány még hosszú ideig élt.²⁸

Éppen Esztergomhoz kötődik Bánca István (Vancsa) érsek működése, akit 1251–1252 között praenestei (Palaestrina) püspökké és bíborossá neveztek ki. A Szent Vilmos Renddel valószínűleg még ez év előtt megismerkedett, mégpedig Esztergomban, és római működése alatt védőjeként szerepelt.²⁹ Ebben nyilván segített neki az *Ea quae iudicio* bullában tanúként említett komáromi Pál archidiakónus.

Az eddigi tényeket összefoglalva Esztergomban valószínűleg működtek vilhelmiták, de bizonyosan csak 1266-ig. Nem tudható azonban, kötődik-e a korszak előtt közvetlenül az esztergomi ágostonrendi Szent Anna Priorság valamelyik vilhelmita kolostorhoz vagy sem! Továbbá, hosszú évekig Esztergomban működött Bánca István érsek majd bíboros, a vilhelmiták nagy védelmezője. És éppen ehhez a városhoz kötődik Vitus Pannonius élete és működése is.

Az ágostonos Vitus szerzetes nevével egy 1278. évi hamis oklevélben találkozhatunk először a középkori Magyarhon történetében. Részt vett a magyar sereg hadjáratában II. Přemysl Ottokár ellen, ami a magyar és a habsburg ha-

²⁵ A bullát Fejér G. sorozatában is publikálták: FEJÉR, Georgius (ed.), *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis: studio et opera Georgii Fejér* (a továbbiakban CDH) IV/3 (Regiae Universitatis Vnagaricae, Budae 1829–1844) 347–358. Elemzésével Kaspar Elm is foglalkozott, aki az *Analecta Augustiniana* c. folyóirat három számában publikálta, és gyűjteményesen is: ELM, Kaspar, *Die Bulle „Ea quae iudicio” Clemens’ IV.: 30. VIII. 1266; Vorgeschichte, Überlieferung, Text und Bedeutung* (Institut Historique Augustinien, Louvain 1966) 126. A mi szempontunkból ugyanolyan érdekes, hogy e bulla kiadásának tanújaként megnevezik Pál mester komáromi archidiakónust: „Magistro Paulo Archidiacono Cameracensi (Camarensi) in Ecclesia Strigoniensi”: CDH IV/3, 358.

²⁶ A vilhelmiták elvesztett kolostorainak számát húszra becsülik. Ez a szám azonban nem pontos, mivel Magyarhonban csak két renddel számoltak. Vö. GUTIÉRREZ 1/1, 30; ROTH 29–31; ELM, 1962, 116–119.

²⁷ ROMHÁNYI 2005, 92.

²⁸ Uo., 92–94. A vilhelmiták nagysárosi hagyományaihoz vö. HUŤKA, Miroslav, *Počiatky augustiniánov vo Veľkom Šariši*, in *Historický časopis* 60 (2012) (sajtó alatt).

²⁹ BEKE 111.

duk győzelmével végződött a Morva-mezei véres csatában. A cseh király itt vesztette életét. Vitus szerzetestársaival együtt malom-donáció kérésével járult a 16 éves IV. (Kun) László elé.³⁰ Érdekes az oklevélben említett nevek bizonyára rokonság szerinti sorrendje. A megtisztelő első helyen Illés magyarországi provinciális van, de rögtön utána valamilyen Vitus testvér (*frater Vitus*). Őt követi két kolostor előljárója: Miklós, az esztergomi és Jakab, a mezősomlyói kolostor priorja. Nem mondható ki pontosan, hogy az általunk kutatott személyről van szó, de feltételezhető. A személy jeles voltát ugyanis aláhúzza a nevek sorrendje az oklevélben. Ráadásul ez az a kor, amikor Vitus Pannonius már élhetett, azt ugyanis tudjuk, hogy 1297-ben halt meg.³¹ Az oklevél azért is értékes, mert eddig ez az első történelmi hír az ágostonrendiek magyarországi provinciájának létezéséről, és egyben közvetve bizonyítja Vitus Pannonius létét, konkrét történelmi térbe és összefüggésbe helyezve.

Az oklevél komoly hiányossága, hogy valószínűleg hamisítványról van szó, ami azonban a birtokokkal kapcsolatos, nem a benne említett személyekkel.³²

Érdekes maga az esztergomi ágostonrendiek jelenléte, amikor Miklós előljárón kívül nyilván szó van Vitus testvéréről is, aki után az oklevélben Miklós neve következik. Érthető, hogy a küldöttség része volt Jakab is, a Mezősomlyó–Gatály kolostorának előljárója, aki a donációt kérte, és e célból meghívta a magyar provinciálist is. De az esztergomi ágostonrendieket élükön a priorral, nem foglalták bele a donációba. Valószínűleg más, ma ismeretlen okokból kellett bekerülniük a küldöttségbe.³³ Esztergom egykor Magyarország királyainak székvárosa volt, és nyilván itt telepedett le a Szent Vilmos Rend is, mint az ágostonosok elődje. Később, 1272 előtt az ágostonosok voltak a folytatóik,

³⁰ KNAUZ, Ferdinandus (ed.), *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis* (továbbiakban MES) II (Gustavus Buzárovits, Strigonii 1882) 89-91. „*Frater Elijas prior prouincialis fratrum Heremitarum sancti Augustini per Hungariam, frater Vitus, frater Nicolaus prior de Strigonio, frater Jacobus prior de mezeusumlow ordinis eiusdem*”.

³¹ TIMON, Samuel, *Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Transilvanicarum* (Societatis Jesu, Claudiopoli 1764) 45. Adatai részben szó szerinti átvétel: CIMAROLO, Ignatio Brentano, *Epitome chronologica mundi christiany* (Georgii Schlütter, Augustae Vindelicorum 1727) 10.

³² MÁLYUSZ Elemér, *Az ágostonrend a középkori Magyarországon*, in *Egyháztörténet 1* (Budapest 1943) 436. Az oklevél korábbi dátumú lehet, de például az önálló magyarországi provincia ebben a korban már létezhetett, tehát élhetett Illés provinciális is. Erről tanúskodik például D. Gutiérrez publikált tájékoztatása: GUTIÉRREZ 1/1, 50-53. Végeredményben már Fallenbüchl Ferenc munkája is bizonyítja a magyarországi provincia létét: FALLENBÜCHL, Ferenc – RING, Gerhard, *Die Augustiner in Ungarn der Niederlage von Mohács 1526*, in *Augustiniana 15* (1965) 131-174; FALLENBÜCHL, Ferenc, *Az Ágostonrendiek Magyarországon. Szent István Akadémia II. Osztályának értekezése III/3* (Budapest 1943) 241. Az önálló magyarországi provincia kérdésére önálló tanulmányban térünk majd vissza.

³³ Az is lehetséges, hogy az oklevél írója (a falzifikátor) csak azért egészítette ki velük, hogy erősítse a donáció megbízhatóságát.

akik a város örmény negyedében³⁴ kialakították a Szent Anna Priorátust. Feladatuk lehetett már a belső misszió az örmény keresztények között.³⁵ A remeték jelenléte a forgalmas városban bizonyos mértékben nehezen elfogadható, de egy 1284-es oklevél részben megerősíti. Ebben a vilhelmiták a visszatérés lehetőségét kéri a Boldog Vítus vértanú bazilikájába (talán kápolnájába), amely Esztergom városa hegyfokán állt, és a helyi egyház része volt. Ez a bazilika (kápolna) állítólag 1242-ben a várost ért mongol támadáskor pusztult el.³⁶ Érdekes és egyedülálló hírről van szó. 1266 után ugyanis, amikor kolostoraik Németországban és Magyarországon az Ágostonrendi Remeték részévé lettek, nincsenek adataink, hogy vilhelmiták bármiféle tevékenységet fejtettek volna ki a Rajna-vidéktől keletre. Ráadásul megint Esztergom városához kapcsolódik Szent Vítus neve, ezúttal a vértanú patrocíniumaként.

Már maga a név is érdekes – Vítus. Eredetileg a Diocletianus-féle keresztényüldözés korának vértanújáról volt szó, és testét a dél-itáliai Lucanoban temették el. A szent tisztelete fokozatosan terjedt a Párizs melletti Saint Denis-en keresztül Németországba. Maradványainak egy részét a szászországi Corvey-be és 935-ben Prágába vitték. A név Közép-Kelet-Európába nyilván a német telepések hullámával került, akik már a XII. század végétől érkeznek Magyarországra, egyrészt a Szepességbe, de főként Erdélybe. A vértanú Szent Vítus a fertőző betegség ellen védett.³⁷

Boldog Vítus Pannonius az esztergomi Szent Anna kolostor szerzetese volt, és valószínűleg 1297-ben halt meg. Az ágostonrendiek igen tisztelték emlékét, ha környezetük forrásai keveset beszélnek is életéről. Például Giordano di Sassonia, a legismertebb középkori rendtörténész *Vitasfratrum* című művében 1338–1357 között semmit sem tud Vítusról.³⁸ Enrico de Friemar ismeri, fel is

³⁴ MAREK, Miloš, *Národnosti Uhorska* (Filozofická fakulta TU, Tmava 2011) 430.

³⁵ ROMHÁNYI 2005, 91-92.

³⁶ MES II, 184-185: „in Basilica beati Wýthi martiris de promontorio Castris Strigoniensis, que est Capella Strigoniensis ecclesie...”

³⁷ KRÜGER, R. H., *Vítus*, in *Lexikon des Mittelalters* (a továbbiakban LexMA) 8 (CD-ROM Ausgabe; Verlag J. B. Metzner, 2000) 1781-1782.

³⁸ GUTIÉRREZ I/1, 139-140. Művéről részletesebben lásd: SASSONIA, Giordano di, *Vitasfratrum*, interneten: <http://www.ghirardacci.it/vitasfratrum%5Cindicevf.htm> (2011. 12. 25.).

³⁹ Vítus de Hungaria néven említi. Művének, a *De origine et progressu Ordinis fratrum eremitarum S. Augustini* latin átirata megtalálható az interneten is: FRIEMAR Enrico de, *De Origine et Progressu Ordinis Fratrum Eremitarum S. Augustini et Vero ac Proprio Titulo Eiusdem*, in *Analecta Augustiniana III – IV* (1909–1912), hozzáférhető: <http://www.ghirardacci.org/files/biblioteca/defriemar.pdf> (2011. 12. 25.). Enrico de Friemar 1340-ben halt meg Erfurtban.

⁴⁰ PAMPILO, Ioseph, *Chronica Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Augustini* (Georgii Ferrarii, Romae 1581) 34.

sorolja az ágostonrendi személyiségek listáján a tisztos második helyen, közvetlenül Johann Bonus, az ágostonrend egyik alapítója után, de nem fűz nevéhez semmi konkrét adatot vagy kommentárt.³⁹

Néhány fiatalabb rendtörténész több információt kínál. Joseph Panfilo, aki az újkor kezdetén írta történeti munkáját, közli, hogy egy szent férfiről volt szó, akinek kultusza holtak feltámasztásával kapcsolódott.⁴⁰ Valamelyest még bővebb információk tekintetében Johannes Naevius, egy száz évvel fiatalabb krónikás, aki szerint sírjának (testének) érintése halottakat élesztett fel, és hogy Boldog Vitus megvédte Pannóniát a járványoktól.⁴¹ Hasonló információkkal szolgál Nicolaus Crusenius is, aki ráadásul meghatározza szülőhelyét, Nagyváradot,⁴² és folytathatnánk a sort további rendtörténészekkel. Említeni kell még Schier Pál Xystus legjelentősebb magyarországi rendtörténészt, aki azonban lényegében csak összefoglalta az eddig felsorolt információkat.⁴³

A legtöbb információt Vitus Pannonius testvéréről egy ismeretlen firenzei krónikás szolgáltatja.⁴⁴ Ő írta életéről a legrészletesebb beszámolót, ami azonban tele van hagiográfiai klisékkel és a kornak megfelelő modellekkel.⁴⁵ Közli, hogy Vitus testvér az esztergomi Szent Anna ágostonos kolostor tagja volt. Említettük, hogy az itteni kolostor valamikor 1272 előtt az örmény negyedben keletkezett, de elődje lehetett a vilhelmiták kolostora.⁴⁶ Vitus így az esztergomi ágostonrendiek első vagy második nemzedékéhez tartozhatott. Szerzetesként igen lelkesedett az evangélium és a keresztény hit terjesztéséért a pogányok között.

Igen! Még a XIII. században is éltek pogányok a Kárpát-medencében. Egyrészt a kereszténység vidéken viszonylag csökevényes volt,⁴⁷ másrészt a XIII. század harmincas éveinek végén a pogány kunok nagy tömege vándorolt be az országba.⁴⁸ Ez a nagyrészt türk eredetű nomád etnikum óriási zavart okozott az

⁴¹ NAEVIUS, Iohannes, *Eremus Augustiniana floribus Honoris et sanctitatis vernans* (Henrici Hastenis, Lovanii 1680) 293.

⁴² BARDÓN 313.

⁴³ SCHIER, Pál Xystus – ROSNÁK, Martinus, *Memoria provinciae Hungaricae Augustiniana antiquae, adseruata in schedis P. Xysti Schier eremitae Augustiniani, ac dein per Martinum Rosnak ejusdem instituti alumnium in lucem publicam emissa Anno MDCCLXXV* (Typis Haeredum Windmanstadii, Graecii 1778) 10-11.

⁴⁴ ARBESMANN, Rudolph, *Un legendario dei primi sancti Agostiniani (1326–1342)*, in *Analecta Augustiniana* 29 (1966) 21-23.

⁴⁵ A hagiográfiai modellek témájához vö. KANOVSKÝ, Martin, *Štruktúra hagiografických legend, in Český časopis historický* 92 (1994) 4/619-641.

⁴⁶ ROMHÁNYI 2000, 24. A vilhelmiták korábbi működéséről vö. A szerző újabb munkáját is, amelyben viszont csak nagy vonalakban érinti e rend működését: ROMHÁNYI 2005, 92.

⁴⁷ Kosmas cseh krónikáiról „félpogánynak“ mondja a cseh vidéki lakosságot. SOMMER, Petr, *Začátky křesťanství v Čechách: kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury* (Garmond, Praha 2001) 14.

⁴⁸ Ennek gazdag irodalma van, például: MAREK, Miloš, *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku* (Matica slovenská, Martin 2006) 329-343.

országban, ráadásul az egész Európában uralkodó nagy rettegés korszakában érkeznek a nomád mongolok várható támadása előtt. A kunok is éppen a mongolok elől menekülve húzódtak Magyarhonba. Kárpát-medencébe érkezésük idejét 1238-ra teszik. A krónikások elmondása szerint közel 40 000 család érkezett, amelyeket eredetileg az ország egész területén szétszórtak.⁴⁹ Vadságukkal, erőszakoskodásukkal és erkölcsi gátlástalanságukkal annyira különböztek az itteni lakosságtól, hogy általános felzúdulást okoztak. Az erőszakoskodások után végül elhagyták az országot. A Magyarhont 1241–42-ben ért mongol betérés óriási pusztítása után IV. Béla visszahívta őket. Az 1279-es tétényi országgyűlésen azonban eldöntötték, hogy telepítsék őket összefüggő területre, ami alkalmas nomád életmódjuk folytatására. A Tisza völgyében a Temes, a Maros és a Körös közötti gyéren lakott területről volt szó.⁵⁰ Annak ellenére, hogy a kunok, főleg főnemeseik, felvették a kereszténységet, ami betelepítésük egyik feltétele volt, továbbra is eredeti pogány vallás platformján maradtak, és sokan csak színleg, külsőleg fogadták el az új hitet. A helyzet tovább romlott, amikor Béla unokája, IV. László lépett trónra, akiről már volt szó.

Uralkodása alatt a kereszténység a legmélyebb válságba került, főleg 1279 után. A lázadó nemesség szembe fordult a királlyal, aki rokonaihoz, a kunokhoz húzódott. Még Izabellát, törvényes feleségét is elutasította, és inkább kun ágyasait helyezte előtérbe. A helyzet megoldására Róma is kísérletet tett, és Magyarhonba küldte legátusát, Fülöp fermói püspököt.⁵¹ Vitus Pannonius testvér is, természetesen többekkel együtt, éppen a pogány kunok térítésében szerzett érdemeket. Prédikációinak hatására állítólag több mint tízezer kun tért át a keresztény hitre, akiknek többségét maga keresztelte meg. Ez a bizonyára igen tiszteletre méltó, vallásos, lelkes férfiú végül 1297-ben meghalt, és testét valószínűleg a Szent Anna ágostonrendi kolostori templomban temették el Esztergom örmény negyedében.⁵² Vitus életében nagyon híres lett, halála után azonban neve még ismertebbé vált!

Egy elhunyt szent tiszteletéhez legalább három csoda szükséges. És éppen ezt a három csodát emlegeti egy névtelen firenzei krónikás.⁵³ Az első sírjának megnyitásához fűződik. A híradásból nem derül ki, milyen célból történt az exhumálás, de azt tudjuk, hogy Vitus már tizenhárom éve halott volt, és teste

⁴⁹ *Epistola magistri Rogerii in Miserabile Carmina*, in MARSINA, Richard – MAREK, Miloš (eds.), *Tatársky vpád: historické rozprávanie o strašných udalostiach, ktoré priniesli Uhorského kráľovstva obrovské utrpenie a celú krajinu priviedli na pokraj skazy* (Rak, Budmerice 2008) 70.

⁵⁰ MAREK 2006, 331.

⁵¹ LUKAČKA, Ján, *Ohrozenie kresťanstva v Uhorsku v druhej polovici 13. storočia*, in KOHÚTOVÁ, Mária (ed.), *Kresťanstvo v dejinách Slovenska* (Historický ústav SAV, Slovenská historická spoločnosť,

a földben feküdt. A sír megnyitása után testét teljesen érintetlenül találták. Az emberek spontánul kiáltottak: „*sanctus est, sanctus est*”, miként az a krónikás leírja.⁵⁴

A sír megnyitása nyilván összefüggött az átszállítással méltóbb helyre (*translatio*), a legnagyobb valószínűséggel a szentté avatáshoz a helyi egyházban. 1310-ben azonban a politikai helyzet rendkívül összetett volt Magyarországon. Mint ismeretes, 1301 januárjában kihalt az Árpád-ház, és az ország anarchiába süllyedt. Ebben az évben már a nápolyi Anjou Róbert Károly ült a trónon. Az ő támogatására küldte a pápa az országba legátusát, Gentilis bíborost. Az anarchia igen kedvezőtlenül hatott a vallási kultúrára, és a szomorú helyzet legalább 1312-ig tartott, amikor Róbert Károly szerencsés győzelmével lezajlott a rozgonyi csata. Az exhumálás tehát az ország igen bonyolult helyzetében történt. Összefügghetett Gentilis bíboros esztergomi tartózkodásával és hivatalos szentté avatási kísérletével. Az okot azonban nem ismerjük, e törekvésekről nincsenek más információink. Halálának hírével kapcsolatban még egy tény kelti fel figyelmünket. Mivel nincsenek feljegyzések vértanúhaláláról, Vitus nyilván természetes halállal halt meg, tehát a hitvallók (*confessores*) kategóriájába tartozik. A vértanúság ugyanis igen népszerű hagiográfiai téma, ami fokozta a szent jelentőségét.

Nem létezik semmiféle közvetlen bizonyíték a kanonizáció hivatalos folyamatáról, úgyhogy Vitus Pannoniust mindenekelőtt a helyi magyarhoni egyház ismerte el szentnek. Ez azonban mit sem változtat a tisztelet létezésén e férfiú iránt. Maga a tény, hogy a krónikás három csodát jegyzett fel, bizonyíték a készülő vagy előkészített hivatalos szentté avatási eljárásra. Minden említett eseménynek 1297 után kellett lejátszódnia, amikor Vitus meghalt. E híradás szerzőjéről, a firenzei krónikásról ismeretes ugyanis, hogy 1336-ban, amikor feljegyzését írta, már öreg ember volt. Boldog Vitus csodáiról talán valamilyik magyarországi ágostonrendi diáktól szerzett tudomást, aki Észak-Itáliába ment tanulni. Erre főként a XIV. században viszonylag gyakran került sor.⁵⁵

A helyi vagy jobban mondva püspöki szentté avatáskor (a forrásokban *translatio* vagy *elevatio corporis*) három alapműveletet végeztek. Ez volt a test felemelése (*elevatio*), átvitele (*translatio*) új, tiszteletre méltó helyre

---

Bratislava 2003) 27-31. Fülöp kíséretében volt egy bizonyos Konrád is, „*de ordine Eremitarium S. Augustini*”.

⁵² Utolsó nyughelyének adata nem bizonyítható, de kikövetkeztethető a városból, amelyben meghalt.

⁵³ Munkája 13 olyan személyiség életével foglalkozik, akik az ágostonrendi remeték tagjai közé tartoztak. A szerző minden esetben információkat közölt életükről.

⁵⁴ ARBESMANN 21.

⁵⁵ GUTIÉRREZ 139-140.

(*depositio*).⁵⁶ Evvel az ünnepélyes aktussal a helyi méltóság, ez esetben valószínűleg az esztergomi érsek jelenlétében a tiszteletet hivatalosan megerősítették. A XIII. századtól azonban a szentté avatás jogát a pápai kúria a kanonizációs per formájában szigorúan magának tartja fenn.⁵⁷ Ezt azonban az egyházjog ellenére nem vették szigorúan. Helyi szinten továbbra is használták az *elevatio*-t és a *translatio*-t mint elismerési formát a helyi egyházban. Erről a tényről azonban csak a Vítus sírjának megnyitására szóló hír nyomán van tudomásunk. Ez nyilván bizonyítja az előfeltételt a szentté avatási perhez, ami a pápai rezerváció és kanonizációs per követelménye ellenére párhuzamosan helyi szinten is lefolyt.

A hivatalos kanonizációhoz, konkrétan az ún. *petitio*-hoz életrajzot (*vita*) és csodákat (*miraculo*) követeltek. Nyilván erre a célra szolgálhattak a hírek a három csodáról, ami Firenzébe is eljutott, ahol a krónikairó feljegyezte. Szent Rókus példája, akit soha nem kanonizáltak, feltűnően hasonlít Szent Vítus vértanú és Vítus Pannonius esetére. Szent Vítushoz hasonlóan Rókus is pestis és járvány elleni védőszent volt. 1327 táján halt meg.⁵⁸ Az ő attribútumát tulajdonították Vítus Pannoniusnak is magyarországi környezetben. A krónikairó ugyanis úgy fejezi be híret Vítusról, hogy mindenki, aki beteg, lázas, vak vagy másként beteg, az ő közbenjárására egészséges lesz, ami általánosan ismert és testi maradványaihoz kötődik.⁵⁹

Egy másik csoda is fűződik Vítus Pannonius sírjához. A krónikás elbeszélése szerint egy apa, akinek meghalt a fia, vallásos tisztelettel Boldog Vítus sírjához érintette az élettelen testet, és az ifjú csodálatosan feltámadt a halálból.⁶⁰ Fallenbüchl Ferenc munkájából megtudjuk, hogy a temetés alatt az ifjú teste (koporsója) csak véletlenül ért Boldog Vítus sírjához, és a fiú életre kelt.⁶¹ Számos rendtörténész, végeredményben az ismeretlen firenzei krónikairó is, éppen e jelenség miatt, Elizeus próféta sírjához hasonlította Vítus Pannonius sírját.

Az utolsó csoda az esztergomi főtemplom meg nem nevezett papjára (kanonokjára? *clericus maioris ecclesie*)-re vonatkozik, aki állítólag vak volt. Áhítatos tisztelettel ment azonban Vítus sírjához, és csodálatosan visszatért a látása. Egy bizonyos pap azután állítólag 300 soros dicsőítő verset írt a szent tiszteletére. Ez igen érdekes hír, de jelenleg nehezen bizonyítható.

A szentség általános jelei a csodák, közöttük az alábbiak dominálnak: holtak életre kelése, meggyógyulása, romlatlan holttestek stb. Mindezek az attribútumok jelen vannak a Boldog Vítus Pannoniusról szóló híradásokban is. Ez

⁵⁶ KUBÍN, Petr, *Sedm přemyslovských kultů: Seven Přemyslid Cults* (TOGGA, Praha 2011) 24.

⁵⁷ Uo., 41, hasonlóképpen avatták szentté 1192-ben László királyt.

⁵⁸ BARCELLONA, Scorso, *F. Rochus*, in *LexMA* 7, 926.

⁵⁹ ARBESMANN 23.

⁶⁰ GUTIÉRREZ 1/1, 139-140.

a toposz ismétlődik évszázadokon át. Gyökere minden kor emberének elképzeléseiben, vágyaiban rejlik és kifejezi az egészség, a hosszú és eredményes élet, Isten áldása és a lélek üdvözülése utáni vágyat.

Összefoglalva az alapvető tényeket, Boldog Vitus Pannonius Nagyváradon született, talán német bevándorlók családjában, akik valószínűleg a tatárjárás után érkeztek Magyarországra. Valamikor 1278 előtt, a pontos dátumot nem ismerjük, az esztergomi Szent Anna kolostorban belépett az Ágoston-rendbe. Ebben az évben nyilván már közismert tekintélyként részt vett az ágostonrendiek küldöttségében a királyi udvarba. Életének egy részét a Kárpát-medencei kunok megtérítésére szánta. A XIII. század végén, talán 1297-ben (nem május 3-án?) nyilván idősebb korában és szerzetestestvérei temették el Esztergomban a Szent Anna kolostorban. Földi maradványait halála után tizenhárom évvel (1310) körül kiemelték a sírból, nyilván kultuszának hivatalos bevezetése céljából. Boldog Vitus Pannoniust Magyarországon kívül főleg Észak-Itáliában ágostonrendi környezetben ismerték, amennyiben képe állítólag még 1466-ban több szentével együtt látható volt Tolentini Szent Miklós oltárán a S. Maria de Cellis a San Pier d' Arena templom oltárán Génua közelében. Végül maga a firenzei krónikaíró is mindennek példája.⁶²

Érdekes, miért nem fejlődött tovább Vitus Pannonius kultusza. Az egyik válasz a politikai helyzet lehet, ami miatt ez a folyamat elakadt. A XIV. század eleje igen összetett volt Magyarország történetében az új uralkodóház berendezkedése és a hozzá kapcsolódó új vezető réteg miatt. Ennek ellenére léteznek bizonyítékok az Anjouk kontinuitás-felvételére kulturális téren is, amire Szent László kultuszának propagálása utal.⁶³ Az ő legendája éppen az Anjou-uralkodók korában vált népszerűvé. Boldog Vitus Pannoniusról ez nem mondható el. Magyarázatul szolgálhat az is, hogy az ágostonrendiek nem voltak sokan Magyarországon, és népszerűségüket felülmúlták a hazai alapítású pálosok. További ok lehet az ország helyzete 1526 után. A protestantizmus terjesztésének kora volt ez, ami nem kedvezett a szentek kultuszának, hanem kifejezetten küzdött ellene. Ráadásul Esztergom török kézre kerülése után 1543-ban bizonyára az utolsó nyom is eltűnt Vitusról – sírjáról és annak emlékezetéről csak rövid feljegyzések maradtak meg az egykorú irodalomban. Ennek ellenére személye rászolgál figyelmünkre és kicsi részt alkot a történelemnek nevezett kirakójátékban.

Fordította: Käfer István

⁶¹ FALLENBÜCHL 31.

⁶² ARBESMANN 24.

⁶³ GERÁT, Ivan, *Narativny cyklus zo života sv. Ladislava v ikonografickom programe gemerských kostolov (poznámky ku vz'ahu obrazov k textom)*, in *Ars* (1996) 1-3/11-56; GERÁT, Ivan, *Willehalm und Ladislaus – Liebe und Kampf in Text und Bild*, in *Ars* (1998) 1-3/49-94.